

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

5. Пехота О. М. Твое життя – твій головний проект: технологія самовиховання : навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, Л. В. Старовойт, І. В. Серeda. – Миколаїв : Іліон, 2011. – 243 с.

6. Попков В.А. Теория и практика высшего профессионального образования : учебн. пособ для системы дополнительного педагогического образования / Попков В.А., Коржуев А.В. – М. : Академический проект, 2004. – 432с.

Елена Семенов

Индивидуальность учителя в проекции педагогического дискурса

Аннотация. В статье представлены структурно-содержательные аспекты учебных книг серии "Педагогическое образование – XXI", подготовленных коллективом исследователей Центра образовательных технологий Николаевского национального университета имени В.Сухомлинского (руководитель – Е.Пехота). Ключевые концепты педагогического дискурса - индивидуальность учителя и педагогические технологии – предлагаются в проекции главных идей – Истина, Красота, Моральность, Польза.

Ключевые слова: учебная книга, педагогический дискурс, индивидуальность учителя.

Elena Semenov

Teacher's individuality in projection of pedagogical discourse

Summary. The article is devoted to the structural and semantic content of educational books (series "Teacher education - XXI century") prepared by the researchers team of the Educational technologies center of the Sukhomlynskiy National University of Mykolayv (head - A.Pehota). The key concepts of pedagogical discourse – teacher's individuality and pedagogical technologies are presented in the projection of the main ideas such as: truth, beauty, morality and value.

Key words: educational book, pedagogical discourse, teacher's individuality.

УДК 378.147:504:140.8

**Світлана Совгіра,
м. Умань**

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА МЕТОДИЧНІ ПРИЙОМИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО СВІТОГЛЯДУ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

На сучасному етапі розвитку екологічної кризи посилилася увага до екологічного світогляду і необхідності його формування у майбутнього вчителя. Але досвід цілеспрямованого й систематичного його формування у вищих педагогічних навчальних закладах ще не знайшов достатнього поширення. Існує значна прогалина між програмними вимогами та фактичними знаннями, відповідними поглядами й переконаннями студентів, між необхідністю формування екологічного світогляду в майбутнього вчителя та академічними можливостями вищих навчальних закладів, не забезпечується єдність аудиторної та позааудиторної діяльності, навчальної, виховної й науково-дослідної роботи студентів, теоретичних знань і практичних дій. Незначна увага приділяється

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

природоохоронній роботі як одній з умов збереження довкілля. Знання студентів про необхідність екологізації усіх сфер життя не переходять у стійкі переконання.

Практика свідчить, що недостатні знання, несформованість поглядів на проблему взаємодії людини й природи приводять до байдужого, егоїстичного ставлення студентів до використання природних ресурсів, збереження навколишньої природи, що є недопустимим для професійної діяльності майбутніх педагогів, які мають формувати в своїх вихованців почуття власної відповідальності за збереження довкілля.

Велике значення для подолання крайностей має поглиблення й вдосконалення організаційних та методичних прийомів у вирішенні цих проблем.

Наше дослідження спирається на висновки з праць науковців, присвячених вивченню світоглядних проблем екологічної освіти (М. Бауер, С. Дерябо, Н. Лисенко, А. Миронов, Н. Пустовіт, А. Степанюк, Т. Тимочко, О. Федоренко, В. Ясвин).

Завдання підвищення якості підготовки спеціалістів, формування у них наукового світогляду вирішуються через вдосконалення всієї системи навчання, її організації. Різні педагогічні системи вивчали такі педагогічно-науковці: А. Алексюк, Ш. Амонашвілі, С. Архангельський, Ю. Бабанський, П. Бачинський, В. Беспалько, Б. Гершунський, С. Гончаренко, І. Зверев, Л. Зоріна, А. Миронов, А. Степанюк, Д. Чернилевський. Дослідники у своїх роботах констатують факт наявності впорядкованого зв'язку та організованого характеру взаємодії різних компонентів, об'єднаних загальною метою функціонування і єдністю управління, "ця взаємодія опосередковано виражається в структурній організації процесу навчання, яка, очевидно, і має піддатися системному аналізу" [5, с. 10]. Спільним у всіх дослідженнях є чітке визначення основних структурних елементів педагогічної системи, а саме: суб'єктів, мети і змісту навчання, організаційних форм і дидактичного процесу. Навчальний процес може будуватися на основі різних системних підходів, але обирається саме той, який найбільш відповідає сучасному стану науки і вимогам дидактичного принципу науковості. В екології, на думку А. Миронова "...можна говорити про формування системного бачення природи, навколишнього середовища і місця в ньому людини, тобто системна орієнтація вносить новий елемент у зміст світогляду особистості" [6, с. 29].

У авторському дослідженні дидактичний процес з екології складає цілісне поєднання взаємопов'язаних елементів: мети, змісту, методів навчання, засобів і організаційних форм, методів контролю за рівнем засвоєння вивченого змісту, а також прийомів діагностики досягнення поставленої мети навчання, яка полягає у формуванні екологічного світогляду, активної екологічної позиції, що означає готовність до найрізноманітнішої діяльності, пов'язаної з вирішенням екологічних проблем. Схематично ієрархію елементів дидактичної системи представлено на рис. 1.

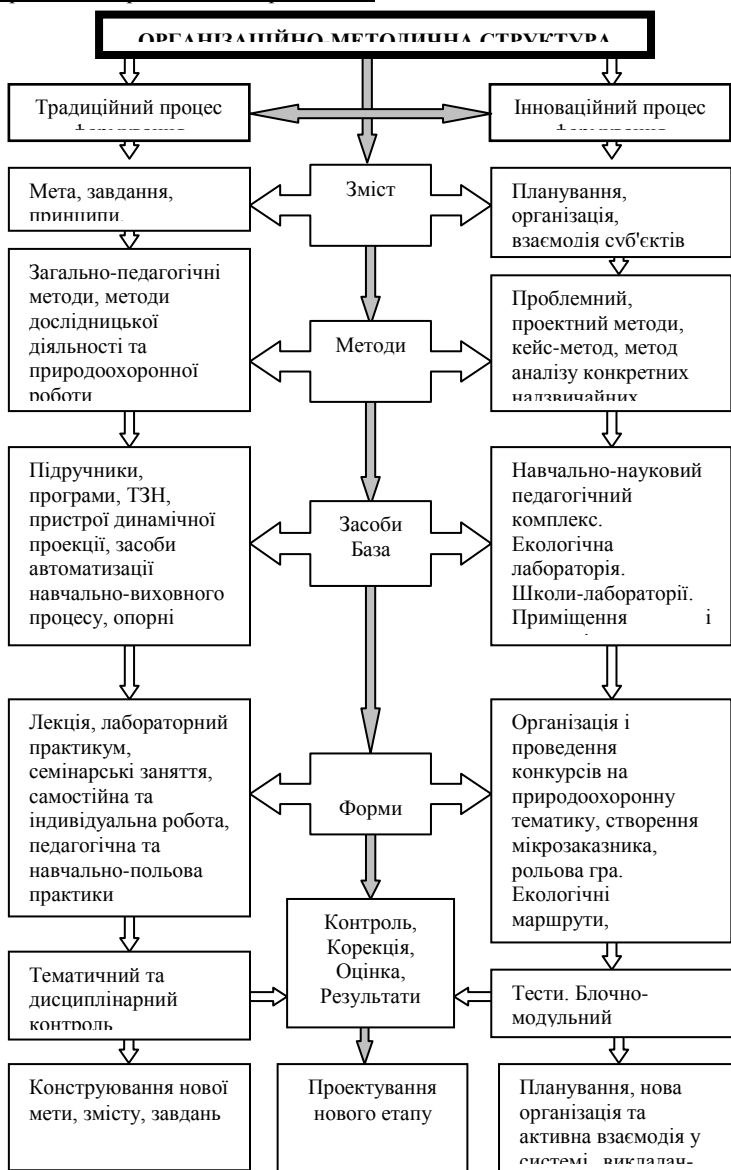

Рис. 1. Ієрархія елементів дидактичної системи

Мета навчання як структурний елемент дидактичної системи

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

визначається умовами, за яких відбувається навчальний процес (соціальними, економічними, екологічними) та набутим досвідом у формуванні особистості. За словами В. Каган, без мети навчання неможливо чітко організувати навчальний процес, отримати уявлення про його результати [5, с. 18].

Зміст навчання являє собою чітко окреслену систему наукових знань, практичних умінь та навичок, способів діяльності і мислення, якими має оволодіти студент упродовж усіх років навчання у вищому навчальному закладі. Б. Гершунський [3], А. Вербицький розрізняють зміст навчання і зміст освіти: "зміст навчання – це система навчальної інформації, а зміст освіти визначає ті особистісні і професійні якості людини, які мають бути сформованими в результаті здійснення взаємопов'язаної діяльності педагога і студента при цьому ж змісті навчання" [1, с. 24].

Методи навчання є основним шляхом, способом організації навчальної роботи студента та викладача, за яких одержуються певні знання, уміння та навички. На думку Л. Момот "... зосередження уваги на одній із сторін предмета породжує специфічне визначення методів навчання" [7, с. 4].

Предметною підтримкою навчального процесу вважають засоби навчання. А. Вербицький зазначає, що засіб володіє власною логікою дії з ним, і щоб оволодіти засобом, необхідно підкоритися цій логіці [1, с. 191].

Форми організації навчання характеризують зовнішні елементи навчальної взаємодії і забезпечують свідоме оволодіння навчальним матеріалом та отримання бажаних результатів – того, до чого приводить навчання, кінцеві наслідки процесу, ступінь реалізації наміченої мети: діагностика, контроль, підсумки [2, с. 98].

Перераховані елементи формування екологічного світогляду майбутніх педагогів у дидактичній системі підпорядковуються один одному: мета (навіщо і у кого формувати?) → зміст (що формувати?) → методи (як формувати?) → засоби (за допомогою чого формувати?) → форми організації (де і коли формувати?) → оцінка, корекція, контроль, діагностика (результати формування) → проектування (як вдосконалити?). Чітко окресливши мету формування екологічного світогляду, можна визначити його зміст. Уведення в педагогічний процес нових методів (проектного, проблемного, дослідницького тощо) дає позитивний результат за умови вдало підбраного змісту. Проблемний виклад лекційного матеріалу можливий тільки при застосуванні проблемного методу, використанні відповідного змісту. Діагностування певних знань здійснюється через систему спеціально розроблених завдань.

Отже, організація і вдосконалення процесу навчання складається з послідовних, ієрархічно розміщених етапів, які зумовлюють як весь процес навчання в цілому, так і вирішення окремих організаційних та методичних прийомів.

Основою наукового дослідження послужили навчальні дисципліни

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

"Основи екології" та "Методика навчання екології", які відіграють важливу роль у формуванні екологічного світогляду, їх вивчення має свої дидактичні особливості, чим вони і відрізняються від інших навчальних предметів.

Екологія як наука виявляє певну специфіку, яка полягає у вивченні взаємозв'язків живої і неживої природи, людини та природи, природних та техногенних небезпек, а також способів захисту та попередження подібних явищ і процесів (від конкретних (місцевих) до глобальних). У процесі ознайомлення з проблемами екологічної науки студенти пізнають реальні явища, події, ситуації та моделюють їх у планетарному масштабі.

Предметом вивчення екологічних курсів є система навчання, виховання і розвитку, зумовлена особливостями викладання цих дисциплін відповідно до вікових та інтелектуальних особливостей студентів на всіх рівнях екологічної освіти, яка поєднує завдання, зміст, методи, організацію навчання, що здійснюється в певних екологічних умовах і передбачає взаємодію педагога (викладання), студентів (навчання), природного середовища (засіб).

Наступність і послідовність у висвітленні екологічних проблем, відбір відповідних методів, які є специфічними і залежать від можливості реально побачити та оцінити ситуацію в природі, сприяють формуванню і поступовому розвитку і у студентів екологічного світогляду. Ця методика навчає студентів робити логічні висновки з конкретних фактів, які вони безпосередньо спостерігають, відтворюють, моделюють, розробляти природоохоронні заходи на аудиторних, позааудиторних заняттях та під час самостійної роботи.

Оскільки екологічний матеріал є своєрідним фундаментом для формування наукового світогляду, важливо здійснювати проектування змісту дисциплін "Основи екології", "Методика навчання екології", керуючись такими критеріями:

- відбір певного обсягу стабільних екологічних знань, достатніх педагогу для професійної роботи; приведення змісту, структури й обсягу екологічних курсів у відповідність до вимог часу: корекція змісту екологічних тем, удосконалення їх структури і послідовності вивчення; врахування різних підходів у викладанні окремих тем;
- передбачення в змісті навчання перспектив розвитку екологічної науки;
- звільнення змісту від надлишку емпіричного матеріалу, різноманітних фактів, не узагальнених теоретично;
- виявлення реальних можливостей вищих навчальних закладів у вдосконаленні традиційних методів, прийомів, засобів і форм навчання екології (активізація пізнавальної діяльності студентів, розвиток навичок самостійного отримання знань);
- розробка нових методів і прийомів застосування сучасних засобів інформаційно-предметного забезпечення та широке використання програмованого і комп'ютерного навчання екології;
- упровадження і поширення інноваційних експериментально

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

перевічених методик навчання екології;

– удосконалення змісту й організації позааудиторної роботи з екології (створення наукових груп, проведення експедицій тощо);

– посилення природоохоронної та просвітницької діяльності.

Курс екології у вищому педагогічному закладі є непрофільною дисципліною. За навчальними планами до 2005 року він викладався на V курсі, а з 2005 року на III курсі природничо-географічних факультетів (1–2 семестр – 108 год.), на I курсі фізико-математичного і III курсі історичного, філологічного та інших факультетів (2 семестр – 54 год.).

Вивчення екології відбувається у двох аспектах – інформаційному та діяльнісному. Інформація надає певні знання, діяльність готує студентів до адаптації в довкіллі. Конкретні форми такої діяльності залежать від регіональних особливостей місцевості, де знаходиться навчальний заклад. До основних теоретичних і методологічних проблем навчальних дисциплін належать: предмет і методи наукового дослідження, мета навчання предмета і принципи відбору змісту та визначення структури дисциплін "Основи екології", "Методика навчання екології".

Під час вивчення дисципліни "Основи екології" варто дотримуватися такої послідовності:

1) з'ясування походження, природи утворення, геологічних чи історичних коренів явища (природного чи техногенного), що вивчається;

2) висвітлення: а) значення для природи та людини природного ресурсу, б) наявності його в конкретній місцевості (для порівняння подаються дані глобального масштабу), в) історії розвитку знань про об'єкти підрозділу, г) використання;

3) аналіз причинно-наслідкових зв'язків: джерел забруднення, виснаження, деградації, втрати структури, властивостей;

4) прогнозування або моделювання (математичного та комп'ютерного) подальшого розвитку екологічних явищ, подій, наслідків;

5) розробка рекомендацій для оздоровлення довкілля, розкриття вже відомих способів захисту в небезпечних ситуаціях;

6) організація природоохоронної посиленої діяльності (посадка дерев, боротьба з омелою, створення мікрозаказників, тощо);

7) екологічна просвіта широких верств населення через засоби масової інформації, створення агібригад тощо.

Вивчення дисципліни "Основи екології" передбачає застосування своєрідних форм, засобів і методів навчання. Так, пізнання конкретних об'єктів біорізноманіття та ландшафтів; їх трансформацій; особливостей впливу зміненого середовища на людину; умінь людини обрати правильний спосіб поведінки в екстремальних, небезпечних, невизначених природних або техногенних ситуаціях – все це зумовлює вибір особливих форм організації навчальної роботи (екологічні стежини та екскурсії; експедиції, походи, практики), засобів навчання (посібники, підручники, практикуми) і методів викладання (моделювання ситуацій, розробка заходів покращення стану довкілля). Ефективному навчанню сприятиме відповідна навчально-матеріальна база: екологічний кабінет, лабораторія,

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

комп'ютерні класи, агробіостанція для проведення експериментів.

У загальній концепції та стандартах екологічної освіти, на основі яких конструюються різні варіанти змісту екології, визначені вимоги до підготовки студентів, методи поелементного аналізу результатів навчання. Це є основою для нових теоретичних досліджень з екології в навчально-виховному процесі. До найбільш важливих теоретичних проблем відносять питання співвідношення теорії і практики у шкільному та вузівському курсах екології, різних підходів до викладання її відповідно вікових особливостей учнів та інтелектуального розвитку студентів.

Введення курсу "Методики навчання екології" дає можливість отримати відповідь на запитання: навіщо вивчати екологію, яким повинен бути зміст цього предмета, за допомогою яких засобів, методів і форм організації здійснювати навчальну діяльність, тобто: з якою метою, як і за допомогою чого навчати екології, щоб забезпечити розвиток і виховання студентів, сформувані систему цінностей особистості, її екологічний світогляд, підготувати майбутнього вчителя-еколога до природоохоронної діяльності в школі та просвітницької роботи серед широких верств населення. Мета, зміст, засоби, методи і форми організації навчання тісно взаємопов'язані та утворюють єдину цілісність.

Необхідність вивчення "Методики навчання екології" зумовлена: а) природоохоронною спрямованістю шкільного курсу, єдністю змісту і методів викладання, взаємозв'язком між формами навчальної роботи, наступність між темами, системністю викладання екологічних проблем; б) особливостями викладання кожної теми з урахуванням змісту навчального матеріалу і віку учнів; методиками проведення уроків, екскурсій, позаурочних робіт, позашкільних заходів.

Одним із принципів ефективного формування екологічного світогляду є системний підхід, що знайшло відображення у програмі дисципліни "Методика навчання екології" та апробованому підручнику, які є авторськими і розроблені на основі власних науково-педагогічних досліджень та досвіду роботи викладачів екології вищих навчальних закладів України [8; 9]. Зміст програми і підручника відповідає таким критеріям: діяльнісна, практична і природоохоронна спрямованість. Це пояснюється тим, що розкриття змісту можливе не лише за допомогою інформації, а й у процесі дій та операцій, до того ж багатство і різноманітність видів дій з опанування навчального матеріалу прямо пропорційні рівню його засвоєння в цілому.

Програму та підручник складено за вимогами кредитно-модульної системи. Зміст модуля складають: лекції, лабораторно-практичні та семінарські заняття, самостійна, індивідуальна і творча робота, консультації. Кожен змістовий модуль закінчується рекомендованими темами лабораторно-практичних занять.

Зміст навчальної дисципліни "Методика навчання екології" має таку структуру. У змістовому модулі "Теоретико-методологічні аспекти навчання екології" окреслено предмет і завдання курсу, мету, структуру й організацію процесу навчання, його зміст та принципи, висвітлено

проблему їх вибору.

У змістовому модулі "Сучасні технології навчання екології" подачу матеріалу спроектовано відповідно до класифікації методів навчання: традиційні, специфічні та інноваційні, зіставний і порівняльний аналіз яких рекомендовано провести на лабораторно-практичних заняттях. У нагоді стануть методичні розробки проведення екологічних заходів.

Висвітлення інформаційно-предметного забезпечення і повної характеристики матеріальної та експериментальної баз навчання екології передбачене у змістовому модулі "Засоби навчання". До засобів навчання віднесено: прості візуальні; технічні (ТЗН); пристрої динамічної проєкції: кінопроектори, телевізійна апаратура; окремі засоби навчання: аудійні, аудіовізуальні, екранні; інформаційні технології; електронні системи навчання: бази даних, бази знань (мультимедіа, гіпермедіа, інтермедіа та мережні технології).

В описуваному модулі висвітлено передумови, значення, створення та діяльність навчально-науково-педагогічного комплексу "Екологія", екологічної лабораторії, шкіл-лабораторій екологічного спрямування, еколого-натуралістичних позашкільних закладів, агробіостанції тощо. На лабораторно-практичних заняттях вивчається методика організації та проведення природоохоронної діяльності в означених структурах.

У змістовому модулі "Організаційні форми навчання екології" визначено дві теми, що відповідають поділу всіх форм навчання у вищому навчальному закладі на аудиторні та позааудиторні. На лабораторно-практичних заняттях рекомендовано методику їх підготовки, організації та проведення.

Змістовий модуль "Діагностика якості навчання екології" містить теми: "Контроль та оцінка якості екологічних знань", "Види контролю", "Педагогічний експеримент у викладанні екології". Досить складним у роботі вчителя є вміння контролювати та оцінювати знання учнів. Тому завдання модуля полягає в тому, щоб з'ясувати значення та функції різних форм контролю, навчити оцінювати і діагностувати знання за різними системами, проводити різні види контролю та педагогічні експерименти. На лабораторно-практичних заняттях студенти ознайомлюються з розробленими критеріями оцінювання знань з екології за 5-ти, 12-ти та 100-бальною системами.

Змістовий модуль "Реалізація інтелектуального потенціалу педагогів-екологів" вміщує вимоги до вчителя та викладача екології, характеризує риси та функції їхньої діяльності. Ставляться завдання екологічної підготовки майбутнього вчителя. Державною програмою "Вчитель" визначено, що саме педагогу належить провідна роль в освіті, адже саме він допомагає становленню громадянина як особистості, зміцненню інтелектуального та духовного потенціалу нації [4]. Оскільки в центрі навчання і виховання стоять інтереси учня, уся діяльність наставника, зокрема зміст і технологія навчання, мають змінюватися. Змін потребують і способи підготовки вчителя, у зв'язку з цим посилюються

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

вимоги до формування його фахових якостей та світоглядних позицій.

У ситуації екологічної кризи, яка є наслідком передусім кризи духовної, суспільство покладає особливі надії на педагога, який має стати носієм і транслятором екологічно значущих підходів до взаємодії людини з природою, гармонійно поєднувати ініціативність і самостійність, професіоналізм і творчість, пропагувати загальнолюдські цінності, демонструвати високий рівень екологічної культури і відповідальності. Усе це можливо за умови досконалого і глибокого володіння наукою, оперування цікавими деталями і фактами, уміння зацікавлювати учнів, організовувати їхню діяльність, застосовувати в процесі навчання різноманітний дидактичний і фактичний матеріал.

Література

1. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход: метод. пособие / А.А. Вербицкий – М. : Высш. школа, 1991. – 204, [3] с.
2. Галузяк В.М. Педагогіка : навчальний посібник [для студ. вищих пед. навч. зал.] / Галузяк В.М., Сметанський М.І., Шахов В.І. – Вінниця : РВВ ВАТ "Віноблдруккарня", 2001. – 199, [1] с.
3. Гершунский Б.С. Прогностические методы в педагогике : монография / Борис Семенович Гершунский. – К. : Издательское объединение "Вища школа", изд-во при Киевском госуд. ун-те, 1974. – 208 с.
4. Державна програма "Вчитель" // Освіта України. – № 227. – С. 2-7.
5. Каган В.И. Основы оптимизации процесса обучения в высшей школе (единая методическая система института: теория и практика) : науч.-метод. пособие / В.И. Каган, И.А. Сычеников. – М. : Высш. школа, 1987. – 141, [2] с.
6. Миронов А.В. Содержание экологического образования будущего учителя: монография / Анатолий Владимирович Миронов; научн. ред. Л.Ю. Сироткин. – Казань : Изд-во Казанского ун-та, 1989. – 219, [1] с.
7. Момот Л.Л. Проблемно-пошукові методи навчання в школі / Л.Л. Момот. – К. : Рад. школа, 1984. – 63 с.
8. Совгіра С.В. Методика навчання екології : [підручник] / Світлана Василівна Совгіра. – К. : Наук.світ, 2007. – 450 с.
9. Совгіра С.В. Програма навчальної дисципліни «Методика навчання екології» для педагогічних спеціальностей вищих навчальних закладів / С.В. Совгіра. – К. : Наук. світ, 2007. – 23 с.

Світлана Совгіра

ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ И МЕТОДИЧЕСКИЕ СПОСОБЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО МИРОВОЗЗРЕНИЯ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ

Аннотация. Освещены взаимосвязанные элементы дидактической системы формирования экологического мировоззрения будущих педагогов: цели, содержания, методов обучения, средств и организационных форм, методов контроля за уровнем усвоения изученного содержания, а также приемов диагностики достижения поставленных целей обучения. Доказано, что к основным теоретическим и методологическим проблемам учебных дисциплин относятся: предмет и методы научного исследования, цель обучения предмета и принципы отбора содержания и определения структуры дисциплин «Основы экологии», «Методика обучения экологии».

Ключевые слова: экологическое мировоззрение, формирование

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

екологического мировоззрения будущих педагогов, организационные и методические приемы.

Svetlana Sovhira

The organisational and methodical ways of formation of the ecological world-view of the future educators

Summary. *The article covers the interrelated elements of didactic system of formation of the ecological world-view for future educators: purposes, content, teaching methods, tools and organizational forms, methods of monitoring the level of assimilation of learned content, as well as diagnostic techniques to examine achieving the education goals. It is proved that the basic theoretical and methodological problems of subjects include: object and methods of scientific research, the aim of studying the subject and the principles of content selection and determine the structure of disciplines "Ecological Science", "Methods of teaching ecology".*

Keywords: *ecological world-view, ecological world-view of future teachers, organizational and methodical techniques.*

УДК 37.014.6:005.6:41/45 "19"

**Тетяна Соловйова,
Олеся Ткаченко,
м. Переяслав-Хмельницький**

Зміст та структура системи управління середньою педагогічною освітою в роки Великої вітчизняної війни (на прикладі Переяслава-Хмельницького)

Яскраву сторінку в історії педагогічної освіти в Україні вписали педагогічні училища. Вони пройшли складний, але поступальний шлях розвитку народної освіти в УРСР від запровадження загального початкового навчання дітей у 30-х роках до обов'язкової середньої освіти молоді та широкого запровадження суспільного дошкільного виховання дітей у 80-х роках. Цей шлях можна було б умовно поділити на два періоди: до початку Великої Вітчизняної війни і після звільнення України від німецько-фашистських загарбників.

Окремі аспекти проблема становлення і розвитку управління середньою професійною освітою розглядали: С.В. Бутівченко, О.Жабенко, Л.М.Костюкевич, С.Майборода М.Ф.Пузанов, Г.І.Терещенко та ін.[1,5,6,13]

У статті поставлено мету – виявити провідні тенденції та особливості процесу становлення і розвитку управління середньою педагогічною освітою Київщини в 1941-1945 рр., визначити можливості